

Türkiye’de Ekonomik Sorun Odaklı Sosyal Yardım Ağları Üzerine Bir Araştırma

Şefika Eda ÇİÇEK*

ÖZ

Bu araştırmada, Türkiye’de ekonomik odaklı sosyal yardım ağlarının nasıl şekillendiği ve hangi sosyal yardım ağlarının tercih edildiği değerlendirilmiştir. Çalışmaya toplamda 440 katılımcı çevrimiçi formlar aracılığıyla katılmış ve görüşlerini bildirmiştir. Katılımcılar ekonomik yardımlaşmayı vicdani bir sorumluluk olarak gördüklerini belirtirken (%87), yardım davranışında bulunurken ailenin etkisinde kaldıklarını aktarmıştır (%30). Katılımcılar paraya ihtiyaçları olduğunda ilk önce ailelerine başvuracaklarını belirtmiş (%66), benzer şekilde ilk önce ailesine yardım edeceğini aktarmıştır (%78). Çalışmada dini kurum ve gruplara ekonomik yardım yapacağını (%7,7) ve bu topluluklardan yardım alacağını belirten katılımcı oranı (%0.9) oldukça düşüktür.

Bu çalışma, Türkiye toplumunda ekonomik yardım ağlarının aile merkezli şekillendiğini ve dini kurumların ekonomik yardım ağları bağlamında tercih edilmediğini göstermesi açısından önemlidir. Gelecek çalışmalar için öneriler ve sınırlılıklar tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Yardım, Yardım Ağları, Aile, Yardım Etme

JEL Sınıflandırması: I31, I32, I38

A Research on Economic Problem Focused Social Help Networks in Turkey

ABSTRACT

In this research, it has been evaluated how the economic-oriented social assistance networks are shaped in Turkey and which social assistance networks are preferred. A total of 440 participants participated in the study via online forms and expressed their opinions. While the participants stated that they consider economic cooperation as a conscientious responsibility (87%), they stated that they were under the influence of the family while determining the helping behavior (30%). Participants stated that they would first turn to their families when they need financial support (66%), and similarly, they would help their families first (78%). In the study, the rate of participants (0.9%) who stated that they would provide economic assistance to religious institutions and groups and that they would receive assistance from these communities (7.7%) was quite low.

This study is important in terms of showing that the economic aid networks in Turkish society are family-centered and religious groups or institutions are not preferred in the context of economic aid networks. Recommendations and limitations for future studies are discussed.

Key Words: Economic Aid, Aid Networks, Family, Helping

JEL Classification: I31, I32, I38

GİRİŞ

Yoksulluk, bireylerin temel asgari düzeyde gıdadan, barınmadan, giyimden, tıbbi bakımdan ve yaşamın diğer temel unsurlarından yoksun olunan durumu ifade etmektedir (Odekon, 2006:1). Yoksulluk asgari yaşam standardının

* Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü, Araştırma Makalesi, edacicek@sdu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0003-0839-1475

(Makale Gönderim Tarihi: 13.10.2022 / Yayına Kabul Tarihi: 02.03.2023)

Doi Number: 10.18657/yonveek.1203689

Maakale Türü: Araştırma Makalesi

altında kalma durumudur ve asgari yaşam standardının oluşturulabilmesi de ekonomik yeterlilikle sağlanabilmektedir. Diğer tüm dezavantajlı gruplarında olduğu gibi ekonomik yeterliliğe ellerinde olmayan nedenlerle sahip olmayan bireyler de sosyal hizmet alanının kapsamında yer almaktadır. Hatta sosyal hizmet ve sosyal yardım sunulan dezavantajlı grupların büyük bir çoğunluğu yaşadıkları ekonomik zorluklar nedeniyle sosyal hizmet sürecine dâhil olmaktadır. Sosyal hizmet ve yardım süreci ihtiyaç sahipleri bireylerin kurumsal olarak desteklenmesini ön görmekte fakat bu süreç her zaman bireylerin ekonomik zorlukları aşmak için sosyal yardımlardan faydalanması ya da sosyal hizmet müdahalesine başvurusuyla ile sonuçlanmamaktadır. Bu tür durumlarda bireyler, gruplar ve topluluklar akrabalık bağları, çevresel ve mekânsal yakınlıklar, karşılıklı dayanışma gibi etmenlerin etkisiyle yardım arayabilmekte, bu noktada da sosyal ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkan sosyal yardım ağları kendisini göstermektedir. Bu ağlar, kendine yardım ve karşılıklı dayanışma ilkesi çerçevesinde bireylerin karşılaştıkları ekonomik temelli zorlukları kendi sosyal ağları içinde çözüme kavuşturmasını ve herhangi bir kamusal ya da özel bir kurum ve kuruluşun desteği olmaksızın yardım ihtiyacı kapsamında tanımlanan sorunun giderilmesini sağlamaktadır (Abay Alyüz, 2019:965). Sosyal yardım ağları bireyin hayatını kolaylaştıran ve kamu otoritesinin yükünü azaltan kurumlardır. Karşılaşılan ekonomik ve sosyal sıkıntılar sosyal yardım ağlarıyla görece kısa zamanda etkin bir şekilde çözüme kavuşturulabilmektedir. Bu kurumların oluşumunda kan bağı, mekânsal yakınlık, ortak yaşamı paylaşma, ortak amaç birliği, karşılıklı dayanışma vb. önemli faktörler olarak kendini göstermektedir.

Sosyal yardım ağlarına başvurma davranışının tarihsel arka planı oldukça eskiye dayanmaktadır. Bu anlamda özellikle yoksullukla ilişkili çalışmalara baktığımızda yoksullar arasında kendine yardım ve karşılıklı dayanışma konusunun tarihsel süreçte hiçbir zaman gündemden düşmediği görülmektedir. Tarih boyunca ilk çözüm olarak yoksullar kamu ya da özel sektör yardım kuruluşlarından destek istemeden önce kendilerine yardım etmeye çalışmışlardır. Bu kapsamda kendine yardım “bireylerin piyasa ekonomisinin kısa vadeli yaklaşımının ötesinde yoksullukla karşılaştıklarında, yardım istemeksizin dayanabilme becerisi” olarak tanımlanmıştır (Aktaran, Jütte (Dinges) 2011: 103). Bu tanım toplumun benimsemediği ve ahlaki bulmadığı (hırsızlık, dilencilik vb.) eylemleri dışlarken, sosyal ağların yardımlarını içselleştirmekte ve sosyal ilişkilerin oluşturduğu sosyal ağları öne çıkarmaktadır. İşçi-işveren, komşuluk ilişkileri, akrabalık bağları, hane halkı dayanışması bu kapsamda değerlendirilmektedir. Sosyal ağların yapılarını ve işleyişlerini kanunlar şekillendirmemekte, kültürel değerler ve toplumsal yapı belirleyici olmaktadır. Diğer taraftan sosyal ağların kamu otoritesinin ve benzeri yardım organizasyonlarının önüne mi geçtiği yoksa bir tamamlayıcı unsur mu olduğu araştırılması ve tartışılması gereken bir olgudur.

I. KAVRAMSAL VE KURUMSAL OLARAK SOSYAL YARDIM AĞLARI

Bireyin kişisel bir sorunu olduğunda veya bireyin bir krizle karşılaşması durumunda belirli sayıda insanla kurduğu (bu kişilerin çok yakın kişiler veya eşit

statüde olmaları gerekmez) yardım ve tavsiye almasıyla sonuçlanan sosyal temaslar sosyal yardım ağları olarak tanımlanmaktadır (Jütte, 2011: 103). Sosyal yardım ağları, informal ve profesyonellikten uzak olup, sorunla karşılaşan bireylerin zihninde oluşturduğu potansiyel yardımcılarıdır. Her bireyin kişisel ilişkileri, iletişim becerisi sosyal ağ oluşturma kapasitesinin belirleyicileridir.

Sosyal yardım ağları, sosyal destek ve sosyal sermaye kavramlarıyla yakından ilişkilidir. Sosyal sermaye kavramının alan yazınında kavramsallaşmasını sağlayan en önemli isimlerden birisi Pierre Bourdieu'dur. Sosyal sermaye, bireylerin hem kendisiyle benzer hem de farklı ekonomik ve sosyal statüdeki bireylerle kurabilecekleri ilişki ağını ifade eden bir kavramdır. Bourdieu, sosyal sermaye kavramını toplumu anlama kavramıyla özdeşleştirerek, onun toplumu anlamada kullanılan araçlardan en önemlisi olduğunu belirtmiştir (Keleş, 2012: 16). Kavramın sermaye olarak ifade edilmesinin nedeni, bireylerin ilişki ağlarını kendi ihtiyaçlarını gerçekleştirmek için kaynak olarak kullanabilmesidir (Suğur vd, 2010:65). Bireyin sosyal ilişkileri sayesinde sahip olabildiği en önemli sosyal sermaye ise sosyal destektir. Sosyal destek bireyin güven, ait olma, yakınlık, yardım alma gibi temel duygusal ve sosyal ihtiyaçlarının giderildiği alanı anlatmaktadır. Sosyal sermayesi güçlü olan bireyler topluma uyum ve toplumla yaşam aşamasında önemli bir takım avantajlara sahip olmaktadır. Sosyal sermayenin gelişimi sosyal ağların genişleme kapasitesine bağlı olmaktadır. Sosyal ağlar bireyler için bir aidiyeti temsil etmekte ve aidiyet bireylere dâhil olunan grubun kaynaklarını kullanma hakkı tanımaktadır (Yarcı, 2011: 131). Tüm bu kavramlar sosyal ilişkiler temelinde birleşmekte ve bireyin sosyal yardım ağlarının nitelik ve niceliği, yaşantısındaki sosyal desteğin gücünün belirleyicisi olmaktadır (Abay Alyüz, 2019:966). Sosyal destek de aynı sosyal ağların oluşumu gibi sosyal alışverişe dayanmakta ve karşılıklılık ilişkisi ön planda olmaktadır.

Sosyal yardım ağları; aile, hane halkı, akrabalar, sosyal arkadaşlıklar ve iş arkadaşları dâhil olunan sivil toplum kuruluşları ve dini gruplar ile bireyin sahip çıkıldığı kişilerden oluşmaktadır. Bu ağlar ihtiyaç sahibi bireyin yaşadığı veya yaşayacağı bir sorun için ilk başvuracağı yerler olarak kendisini göstermektedir. Hangi sorun için ilk aşamada hangi ağ noktasının kapısının çalınacağını bireyin zihninde kurulan ilişkinin nitelik ve niceliğine göre belirlenmiştir. Yardım sürecinin temelinde karşılıklılık vardır. Ancak karşılıklılık ölçütü yardım beklenen sosyal ağa göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin, ortak bir akrabasından kalan bir malı yine bir başka akrabasına öncesinde hiç tanımadığı birine göre ucuz satan bir kişi, daha ucuza mal sattığı akrabasının geçmişte kendisine yaptığı yardımları ve tavsiyeleri göz önüne almış olmalıdır. Elbette her zaman bu durumun böylesi bir şekilde sonuçlanacağını iddia etmek yanlış olacaktır. Akrabalık ilişkisinin derecesini farklı unsurların da etkileyebileceği öngörülmelidir. Öyle ki zaman zaman komşuluk ilişkisi akrabalık ilişkisinin veya iş arkadaşlığı ilişkisi hane halkı arasındaki ilişkinin de ötesine geçebilmektedir. Benzer şekilde ilişkinin gücünü zaman ve mekân olguları da etkilemektedir. Örneğin, aile arasındaki karşılıklılık ilişkisi uzun dönemli iken komşuluk veya işveren arasındaki karşılıklılık ilişkisi komşuluğun veya iş akdinin devam ettiği sürece olabilmektedir.

Anne ve babanın evlatlarından beklediği karşılıklılık ilişkisinin boyutu işçi-işveren arasındaki karşılıklılık ilişkisinin boyutuna göre farklılık gösterecektir. Elbette bu durumda sosyo-kültürel yapının ülkesel ve bölgesel farklılıkları göz ardı edilmemelidir.

II. SOSYAL SERMAYE KAYNAĞI OLARAK SOSYAL YARDIM AĞLARI TÜRLERİ

A. Aile ve Hane Halkı

Aile, tarihteki en eski sosyal destek ve yardım kurumu olarak bilinmektedir. Zamanla bu durum aileden daha büyük toplumsal yapılara genişleyerek resmi destek ve yardım kuruluşlarına kadar ilerlemiştir. Aile, bireyleri her alanda koruyan, destekleyen, birbirleriyle yardımlaşmalarına zemin hazırlayan hatta aileden ayrılma durumunda dahi dışardan koruma sağlayan bir sosyal kurumdur(Watts, 2006:145). En temel ekonomik ve sosyal ihtiyaçlar aile arasında giderilmekte ve sorunlar aile arası dayanışma ile çözüme kavuşturulmaktadır.

Hane sıklıkla aile anlamında kullanılsa da aile kurumu ile özdeş değildir. Özdeşlik kurulmasının sebebi ise hanenin çekirdeğini sıklıkla ailenin oluşturmasıdır (Jütte, 2011: 106). Süreçte hane halkı zamana göre değişiklik göstermekte, hane halkının yapısında yaşamın doğası gereği pek çok değişim yaşanmaktadır. Ölümler, doğumlar, ayrılıklar, eve alınan kiracılar, sağlık ve benzeri sorunlardan kaynaklanan haneye yeni bireylerin dâhil edilmesi gibi pek çok faktör hane halkının yapısını değiştirebilmektedir. Bu nedenle hane halkını sadece akrabalık ilişkisi ile tanımlanamak, daha bütüncül bir yaklaşımla ele almak gerekmektedir.

Hane halkının birbirine yardımcı olması olağan gibi görünmekle birlikte süreç her zaman beklenildiği gibi sonuçlanmayabilmektedir. Bu nedenle kamu otoritesinin zaman zaman duruma yönelik müdahaleleri bir diğer deyişle zorlamaları olduğu görülmektedir. Örneğin İngiliz Sosyal Yardım Yasası (1601) “yaşlı, kör, sakat veya aciz durumdaki yoksulların çocuklarının (ve zamanla yetişkin ebeveynlerinin) ...kendileri gibi olan her yoksula yardım edip bakmasını” şart koşmuştur (Jütte, 2011: 108). Hane halkının birbirine yardımı bir karşılıklılık temelinde dayanabildiği gibi karşılıksız yardımların olduğu da görülmektedir. Ayrıca hane halkının yakın veya uzak bireylere yardım etmesini ekonomik koşulların şekillendirdiğinin de altı çizilmelidir.

B. Akrabalık Ağları

Akrabalar çoğunlukla aynı evde yaşamamakla birlikte kan bağı, duygu ve maddi çıkar ilişkisi olan bireylerdir (Jütte, 2011: 108). Akrabaların birbirlerine maddi ve manevi yardım etme eğilimi yüksektir. Özellikle ihtiyaç sahipleri akrabaları tarafından desteklenmektedir.

Akrabalık sadece kan bağı ile gerçekleşmemekte, bir şekilde sahip çıkan/çıkan kişilerin (evlatlık, edinme, kirve, vaftiz ebeveynler) birbirleriyle kurduğu ilişki de manevi akrabalık olarak değerlendirilmektedir. Özellikle maddi olarak güçlü konumda olan bireylerin zayıf ve ihtiyacı olan bireyleri sahiplenmesi ile oluşan manevi akrabalık bağı yoksulluğun önlenmesinde önemli bir araçtır ve manevi akrabalığın maddi ve manevi yükümlülükleri bulunmaktadır.

C. Sosyal Arkadaşlık ve İş Arkadaşlığı Ağları

Sosyal arkadaşlık ağları, bireyi ailesi ve akrabalarından sonra destekleyen en önemli ve etkin ilişki ağıdır. Hatta bazen kurulan ilişkinin niteliğine göre bazı arkadaşlar arasındaki ilişki aile veya akrabalık bağlarının dahi ötesine geçebilmektedir (Yetim, 2005:94. Arkadaşlar arasındaki bu özel bağlar ve destekler ekonomik sıkıntılarla veya manevi sorunlarla karşılaşan bireyin önemli bir çıkış noktası olmakta ve bazen yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Bireyin mesleği, hayatının önemli bir unsuru ve bulunduğu topluma uyum sağlamanın bir aracıdır. Aynı mesleği yapan bireyler, özellikle emek yoğun alanlarda çalışanlar dayanışma içerisinde olmakta ve böylelikle mesleki sosyal yardım ağları oluşturabilmektedirler. Bir ustanın uzun yıllar yanında çalışan kalfası, ustasının bir ihtiyacı anında onun yardımına koşabilmektedir. Benzer şekilde uzun yıllar kapı komşuluğu yapmış ticaret erbapları da ihtiyaç halinde bir yardım ağı oluşturabilmektedir. Bu ağ meslek örgütleri aracılığıyla kurumsal düzeyde de oluşturulabilmektedir. Ancak hangisinin daha etkin, hızlı, yeterli ve amacına ulaşacağı mesleki örgütlerin performansı ve kurumsallaşması ile ilişkilidir. Günümüzde bireysel çalışmaların artması beraberinde mesleki bağların çözülmesi gibi bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Mesleki ağların ekonomik katkısına, tarım sektöründe çalışan bir kişinin işvereninden daha ucuza tahıl alması, hizmet sektöründe çalışan bir kişinin daha ucuza o hizmetten faydalanma imkânının olması ya da ekonomik sıkıntıda bir bireyin işvereninden daha ucuza borç alması vb. örnek olarak gösterilebilir.

D. Komşuluk Ağları

Komşuluk bağlarının günümüzde kentsel alanlarda önemi azalmakla birlikte özellikle kırsal kesimlerde bu bağların hala etkinliğini koruduğu söylenebilmektedir. Komşular arasında gayri resmi şekilde oluşan ilişkiler sosyal yardımlaşmanın önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Özellikle ailevi sıkıntıların yaşandığı zamanlarda, en önemli yardım kaynağı akrabalar veya yabancılardan çok komşular olmuş, ödünç alıp verme, hastalık süreçlerindeki destek, cenaze süreçlerindeki yardımlaşma gibi sıkıntılı süreçlerin atlatılmasında komşuluk ağları önemli roller üstlenmiştir (Jütte, 2011: 114).

E. Sivil Toplum Kuruluşları ve Dini Gruplar

Sivil toplum kuruluşları birey ile devlet arasında yer alan gönüllü, gayri resmi, ticari olmayan örgütlü gruplardır (Deckers, 2006:171). Sosyal sermayeyi besleyen farklı bir ağ olan sivil toplum ağı, bireylerin ortak hedeflerine ulaşmak için oluşturdukları, bu amaçla işbirliği yaptıkları ve üyelerine sosyal ve ekonomik anlamda destek ve menfaat sağlayan kuruluşlardan oluşmaktadır (Karagül, Masca, 2005:45). Bu nedenle sivil toplum kuruluşları, yoksul bireyin bağlantı kurduğu ağlardan biridir. Günümüzde çok farklı statüde ve farklı amaçlarda sivil toplum kuruluşları bulunmakta, özellikle bu kuruluşlar arasında yardım odaklı dini gruplar ve kuruluşlar ön plana çıkmaktadır (TC İçişleri Bakanlığı, 2002). Toplumsal yaşam içerisinde ekonomik sorunları kaçınılmaz olarak tanımlayan ve bu sorunları meşru temellere dayandıran dini inanışlar, yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik edici

işlevleriyle (Güdücü, Taşkaya, 2021:125) sorunun çözümünde de dini destekleri ön plana çıkarmaktadır (Macit,2014:109).

Bu çalışmada bireylerin ekonomik sorularını aşma sürecini yönetmesinde yardımcı olduğu değerlendirilen ekonomik sorun odaklı sosyal ağlar ele alınmıştır. Ekonomik sorun odaklı sosyal ağlar ekonomik sorunlarla yüz yüze gelen bireyin çözüm aradığı veya o aramadan ona çözüm sunan informel oluşumlardır. Bu oluşumlar kamu otoritesinin bir alternatifi değil onun faaliyetlerini tamamlayıcı bir işlev görürler. İhtiyaç sahibi birey başta aile ve toplum içindeki bu bağlarına/ağlarına güvenirlir. Sosyal ağlar hayatta kalmak ve daha nitelikli bir yaşam sürmek için geliştirilen stratejilerin birer araçlarıdır.

Bu çalışmada yukarıda açıklanan sosyal yardım ağlarının Türkiye toplumunda nasıl bir sıralama ile tercih edildiği, hangi ağların hangi durumlarda tercih edildiğine ilişkin bir araştırma tasarlanmıştır. Ekonomik sorunlar karşısında Türkiye’de 18 yaşın üstündeki bireyler kimden yardım talep etmekte ve kime yardım etmeyi öncelemektedir sorusu bu çalışmanın ana sorusunu oluşturmaktadır.

III. YÖNTEM

Bu araştırma kesitsel bir araştırma olup Türkiye’de gelir sahibi olan 18 yaş üstü bireylerin sosyal yardım davranışlarını sosyal ağlar üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Nicel yöntem tarama deseninde betimsel bir araştırma olan bu çalışmaya çevrimiçi formlar aracılığıyla 440 gönüllü katılmıştır. Çalışma için gereken etik kurul belgesi Süleyman Demirel Üniversitesi Etik Kurulundan alınmıştır (tarih 15.3.2022, karar no:118/5).

Araştırmaya 180 erkek 259 kadın 1 tercih belirtmeyen katılımcı katılmıştır. Yaş ortalaması 35.2 olarak bulunmuştur. Katılımcıların 176’sı bekâr 263’ü ise evlidir. Katılımcıların %38’i (167) memur olduğunu %9.5’i ise işçi olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %64.43’ü (283) herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde çalışmadığını belirtmiştir. Katılımcıların ortalama geliri 14 bin TL olarak ifade edilmiştir.

IV. BULGULAR

Tablo 1. Katılımcıların anket sorularına verdikleri olumlu yanıt oranları

Maddeler	Oranlar
1. Yardıma ihtiyacı olan akrabalarımı yardım ederim.	74.1
2. Yardıma ihtiyacı olan herkese yardım ederim.	57.5
3. İşyerinde/çevremde yardımsever biri olarak bilirim.	73.9
4. Düzenli olarak yardım yaparım (sadaka, bağış vb.)	48
5. Yardımlaşmayı sosyal bir sorumluluk olarak görüyorum.	80
6. Yardımlaşmayı dini bir sorumluluk olarak görüyorum.	55.3
7. Yardımlaşmayı vicdani bir sorumluluk olarak görüyorum.	87.2

Karar Alma Süreçleri	Oranlar
8. Karar alma (Yardım etme veya yardım alma kararı) süreçlerinde en çok ailemin etkisinde kalırım.	30.6
9. Karar alma (Yardım etme veya yardım alma kararı) süreçlerinde en çok akrabalarımın etkisinde kalırım.	8.2
10. Karar alma (Yardım etme veya yardım alma kararı) süreçlerinde en çok arkadaşlarımla etkisinde kalırım.	14.5
11. Karar alma (Yardım etme veya yardım alma kararı) süreçlerinde en çok sivil toplum örgütlerinin etkisinde kalırım.	13.7

12. Karar alma (Yardım etme veya yardım alma kararı) süreçlerinde en çok komşularımın etkisinde kalırım.	4.6
13. Karar alma (Yardım etme veya yardım alma kararı) süreçlerinde en çok dini grupların/toplulukların etkisinde kalırım.	6.4

Tercihler (Yardım Alma Tercihi)	Oranlar
14. Paraya ihtiyacım olduğunda ilk olarak bankaya başvururum.	32.8
15. Paraya ihtiyacım olduğunda ilk olarak aileme başvururum.	66.6
16. Paraya ihtiyacım olduğunda ilk olarak akrabalarımaya başvururum.	7.7
17. Paraya ihtiyacım olduğunda ilk olarak arkadaşlarıma başvururum.	16.1
18. Paraya ihtiyacım olduğunda ilk olarak komşularıma başvururum.	2.7
19. Paraya ihtiyacım olduğunda ilk olarak sivil toplum örgütlerine başvururum.	1.3
20. Paraya ihtiyacım olduğunda ilk olarak dini gruplara/topluluklara başvururum.	0.9
21. En son paraya ihtiyacınız olduğunda ilk nereye/kime başvurduunuz?	61.5 (Aileme)

Yardım Etme Önceliği	Oranları
22. Bir yardım yapacak olsam ilk olarak ailemden birisine yaparım.	78.5
23. Bir yardım yapacak olsam ilk olarak akrabalarımından birisine yaparım.	47
24. Bir yardım yapacak olsam ilk olarak arkadaşlarımdan birisine yaparım.	47.3
25. Bir yardım yapacak olsam ilk olarak sivil toplum kuruluşlarıma yaparım.	32.1
26. Bir yardım yapacak olsam ilk olarak komşularımdan birisine yaparım.	23
27. Bir yardım yapacak olsam ilk olarak dini gruplara/topluluklara yaparım.	7.7

Maddelere katılım oranları bakımından en yüksek katılımın “Yardımlaşmayı vicdani bir sorumluluk olarak görüyorum.” maddesine %87,2 olarak gerçekleştiği görülmüştür. Ardından “Yardımlaşmayı sosyal bir sorumluluk olarak görüyorum.” maddesi %80 olumlu katılım almıştır. En düşük onay ifadesi ise “Paraya ihtiyacım olduğunda ilk olarak dini gruplara/topluluklara başvururum.” maddesine %0,9 ile gerçekleşmiştir. Çalışmada cinsiyete göre en anlamlı ve büyük fark “Paraya ihtiyacım olduğunda ilk olarak bankaya başvururum.” maddesinde gerçekleşmiştir. Erkekler kadınlardan anlamlı olarak daha fazla bankaya başvuracağını belirtmiştir. t 4.399 $p < .001$, CI 95 [0.35-0.92]. Benzer şekilde katılımcı erkekler kadınlardan daha fazla arkadaşlarına maddi yardım için başvuracaklarını belirtmiştir t 3.964 $p < .001$, CI 95 [0.23-0.69].

Katılımcıların medeni durumlarına göre ifadeler arasındaki cevap farkları incelendiğinde ise en yüksek anlamlı farkın “Yardıma ihtiyacı olan akrabalarımaya yardım ederim.” t -4.684 $p < .001$, CI 95 [-0.65,-0.25]. “Düzenli olarak yardım yaparım (sadaka, bağış vb.)” t -6.381 $p < .001$, CI 95 [-0.82,-0.41]. “Paraya ihtiyacım olduğunda ilk olarak bankaya başvururum.” t -6.057 $p < .001$,

CI 95 [-0.78,-0.38]. Ve “Paraya ihtiyacım olduğunda ilk olarak aileme başvururum.” t 5.556 $p < .001$, CI 95 [0.34-0.73]. (Bu madde diğer anlamlı fark çıkan maddelerden ayrılmaktadır. Burada evli katılımcıların ilk önce ailelerine daha az başvuracaklarını görülmektedir. Diğer maddelerde ise evli katılımcılar bekâr katılımcılara göre ifadelere daha fazla katılmıştır.

V. TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırma bulguları katılımcıların yardımlaşmayı hala vicdani değer olarak gördüğünü göstermekte ve sosyal dayanışmayı vurgulamaktadır. İlgi çekici olan bulgulardan biri vicdani bir mesele olarak görülen yardımlaşmada dini kurum ve grupların güvenilirliğinin ne kadar azaldığı olmuştur. Bu konu Türkiye’de kurumlara ve toplumsal hareketlere olan güveninin değişimi ile ilgili okunabilir.

Çalışmada katılımcılar somut olarak paraya ihtiyaçları olduklarında ailelerine başvurduklarını vurgulayarak toplumsal dayanışmanın merkezinde çekirdek aile vurgusunun sürdüğünü ima etmektedir. Sosyal devlet anlayışının henüz yaygınlaşmadığını ve geleneksel yardımlaşma ağlarının aktif olarak kullanıldığını göstermesi açısından bu bulgu önemlidir. Türkiye’de yapılan yardımların da aile merkezli yapılması ve sorumluluğun genelde aile ile ilişkilendirilmesi açısından ailenin önemi yerini korumaktadır (Metin, 2011). Aile, dayanışmanın ve maddi yardımın merkezinde yer almakta ve resmî kurumlardan bankalardan ve diğer yardım ağlarından anlamlı şekilde ayrılmaktadır. Öte yandan yardıma ihtiyacı olan bireyler ailenin geleneksel yardım ağını kullanmakta iken, ailenin ardından arkadaş veya toplumsal destek mekanizmaları yerine bankaya başvurmakta (%28) ve ailenin çözümsüz kalması halinde bankalarla çalışmayı tercih etmektedir.

Yardım ihtiyacı söz konusu olduğunda ilk olarak aileye yönelme veyahut geleneksel yardımlaşma ağlarını tercih etme birçok noktada sosyal sermaye ile ilişkilidir. Zira bireylerin karşılıklılık içinde karşılıklı fayda üzerinden kurduğu sosyal sermayeyi inşa eden bu ağlar sosyal yaşam içinde ihtiyaç duyulan pek çok sosyal veya ekonomik sorunun çözümü için kullanılabilir. Bu anlamda Özmete’nin (2010, s. 85) belirttiği üzere sosyal sermayeyi biçimlendiren sosyal ağlar yardımseverlik, gönüllülük, karşılıklı güven, ortak değerler, aidiyet, güçlü iletişim gibi hususlardan etkilenmektedir. Dolayısıyla aile gibi karşılıklı güven, ortak değerler ve aidiyet hissinin yoğun olduğu bir sosyal yapının yardım ihtiyacı söz konusu olduğunda ön plana çıkması şaşırtıcı görünmemektedir.

Bankalardan yardım alacağını belirten katılımcılar için erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre daha fazla banka ile çalışmayı tercih edeceğini belirtmesi de daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulan bir bulgudur. Erkeklerin iş yaşamında daha fazla yer alması ya da daha fazla banka ile çalışmış olması bankaya olan talebin erkeklerden daha fazla olmasını açıklayabilir. Bunun yanı sıra toplumsal cinsiyet rollerinin bir yansıması olarak kadınların daha çok ev gibi özel alanda yer alması, erkeklerin ise kamusal alanda kendilerine daha geniş ölçüde yer bulmaları da bu durum bağlamında değerlendirilebilir. Nitekim bu durumun bir yansıması olarak kamusal alanda yer

alma imkânını daha fazla bulan erkekler sosyal ağlarını genişletebilmektedir. Şüphesiz bu durum kişilerin herhangi bir yardım arama durumunda başvurabilecekleri kaynakların çerçevesinde belirleyici olmaktadır. Bir diğer ayırt edici nokta ise kadın istihdamının daha çok enformel sektörlerde ya da ev tabanlı işler, mevsimlik işler, gündelik işler, kayıtsız çalışma vb. üzerinde toplanması çerçevesinde değerlendirilebilir. Literatürü incelediğimizde kadın yoksulluğu ve yardım ilişkisini ele alan pek çok çalışmanın bu noktada üzerinde durduğu görülmektedir (Soytemel, 2000; Dedeoğlu, 2009, Dedeoğlu, 2011; Şener, 2012). Bu gibi etmenler kadınların ekonomik durumları üzerinde doğrudan belirleyici olmaktadır. Bu anlamda karşılaşılan herhangi bir ekonomik zorluk durumunda kadınların erkeklere kıyasla banka gibi araçları kullanması içinde bulunulan koşullar düşünüldüğünde daha sınırlı olabilmektedir. Ancak konuya ilişkin sebeplerin daha detaylı anlaşılması için daha fazla veriye ihtiyaç duyulmaktadır.

Katılımcılar yardım alma ya da yardım etme davranışlarında karar alırken en çok ailenin görüşlerini dikkate alırken en az komşularını ve dini grupları dikkate almaktadır. Yardım alma ve etme davranışlarında karar alma süreçleri aynı şekilde aile merkezli gerçekleşmekte çekirdek yapılar kararları şekillendirmektedir. Aslında bu karar alma süreçlerinde ailenin baskın etkisi şaşırtıcı bir bulgu değildir. Zira aile toplumun temel bir kurumu olarak sosyal yaşamı önemli ölçüde biçimlendiren değer yüklü bir aktör olarak tanımlanmaktadır (Aydemir ve Tecim, 2012, s. 48). Bununla birlikte aile birey ve toplumun birbirine bağlanmasına olanak sağlamakta ve bireylerin toplumsal kurallar ve normlara göre hareket etmesine yardımcı olmaktadır. Aslında tam da bu noktada bireyler yardım alma davranışlarını çoğu zaman aileleri aracılığıyla da öğrenmektedir. Yine aile, bireyler için sosyal bir sermaye olarak yeni kazanımlar üretmesine yardımcı olmakta ve hatta bireylerin yeni sosyal ağlar üretmesine katkı sunmaktadır (Aydemir ve Tecim, 2012, s. 48; Furstenberg & Kaplan 2012).

Dini grupların ve çevrenin etkisinin bu denli az olması ayrıca araştırılması gereken bir konudur. Zira din kurumlarının yardımlaşma ve dayanışma gibi etmenleri öncelendiği ve bu değerler üzerinden toplumsal dayanışmayı vurguladığı görülmektedir. Bu noktada pek çok çalışmanın dini bir sosyal sermaye olarak ele aldığı bilinen bir gerçektir. Çünkü din ve dini kurumlar gönüllü faaliyetler ve yardım çalışmaları aracılığıyla bireylerin ve toplulukların sosyal sermayelerini güçlendirebilmektedir (Aydemir ve Tecim, 2012, s. 49-50). Dini kurumların sosyal sermaye olarak gücü ve Türkiye gibi hayır odaklı dini ve sosyal kurumların yoğunlukla sosyal yardım ağlarını kullandığı bir toplumda bu kurumlara olan tercihin bu denli düşük çıkması ilgi çekicidir. Toplumsal yapıda yaşanan değişimler toplumun kurumlara ve dini kuruluşlara olan bakış açısını değiştirmiş olabilir. Ancak bu değişimin nasıl gerçekleştiğini açıklayabilmek için farklı araştırmalara gerek vardır. Bu anlamda en çarpıcı bulgu ise yardıma ihtiyacı olduğunda katılımcıların neredeyse hiçbirinin (4 kişi 0.9) bu kurumlara başvuru yapmayacağını belirtmesidir. İçişleri Bakanlığının (2022) dernekleri

faaliyet alanlarına göre dağılımı rakamlarına bakıldığında ilk sırada yer alan mesleki ve dayanışma derneklerinden sonra dini hizmetlerle ilgili dernekler (18.035) ikinci sırada yer almaktadır. Bu bakımdan yaygın ağı bulunan bu kurumların yardım alma veya yardım verme anlamında ön plana çıkmaması ayrıca araştırılmaya değerdir.

Bu çalışma Türkiye’de sosyal yardımlaşma ağlarına ilişkin öncül çalışmalardan biridir. Bu çalışmada sosyal yardım ağlarının Türk toplumunda nasıl bir yer edindiği, yardım davranışlarının nasıl ortaya çıktığı ve hangi tercihlerin ön plana çıktığı incelenmiştir.

En göze çarpan bulgular aile merkezli sosyal destek mekanizmalarının hala toplumun ve maddi yardımın merkezinde olduğu, katılımcıların ezici çoğunluğunun yardımlaşmayı vicdani bir mesele olarak görmesine rağmen dini kurumların maddi destek alma ve verme anlamında tercih edilmediği ve ailenin ardından bankanın ilk tercih edilen maddi yardım kaynağı olduğu yönündedir.

VI. SINIRLILIKLAR VE GELECEK ARAŞTIRMALAR

Çalışma kesitsel bir çalışma olup çevrimiçi formlar aracılığıyla veri toplanması nedeniyle genellenebilir bir çalışma değildir. Çalışma bulgularının nicel ve nitel farklı çalışmalarla sınanması ve zenginleştirilmesi sonuçların geçerlik ve güvenilirliğini artıracaktır. Çalışmada katılımcılara ilişkin farklı demografik bilgilerin (dini yönelim, yaşanılan yer, daha önce nasıl yardımlarda bulunduğu, aile yapısı gibi) analiz edilmesi önerilmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı Dr.Öğr.Üyesi Şefika Eda ÇİÇEK tarafından kaleme alınmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Abay Alyüz S. B. (2019). Sosyal çalışmada sosyal ağların gücünü keşfetmek: sosyal sermaye ve sosyal destek, *Turkish Studies*, 14(3), 953-975.
- Aydemir, M. A. & Tecim, E. (2012). Türk toplumunda aile ve dinin sosyal sermaye potansiyeli, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28), 43-59.
- Deckers W. (2006). Civil Society, in *Encyclopedia Of World Poverty* s. 209-211, Odekon M. (Ed.), Volume 1: A-G, Sage Publications, California, ABD.
- Dedeoğlu, S. (2009). Eşitlik mi ayrımcılık mı? Türkiye’de sosyal devlet, cinsiyet eşitliği politikaları ve kadın istihdamı, *Çalışma ve Toplum*, 22(21), 41-54.
- Dedeoğlu, S. (2011). Gendering industrial subcontracting work: a qualitative study of garment ateliers in Istanbul, *Asian Women*, 27(3), 27-53.
- Furstenberg, F. F. & Kaplan, S. (2012). Sosyal sermaye ve aile. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 31(8), S. 53-74.
- Güdücü, B. & Taşkaya S. (2021). Yoksulluk ve din ilişkisine dair sosyolojik bir araştırma, *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 7(2), 121 - 135
- Jütte, R. (2011). *Erken modern Avrupa’da yoksulluk ve sapkınlık*, (Çeviren: Bengü Kurtege-Sefer), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

- Karagül, M. & Masca, M. (2005). Sosyal sermaye üzerine bir inceleme, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 37-52
- Keleş, N. (2012). *Sosyal sermaye*, Eğitim Yayınevi.
- Macit, M. (2014). *Yoksulluk, insan onuru ve din*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 41, 101-117.
- Metin, O. (2011). Sosyal politika açısından Akp dönemi: Sosyal yardım alanında yaşananlar, *Çalışma ve Toplum*, 1(28), 179-200.
- Odekon M. (2006), *Encyclopedia Of World Poverty*, Volume 1: A-G, Sage Publications, California, ABD.
- Özmete, E. (2010). Sosyal kapitali yapılandırmak: Sosyal iletişim ağı ve yardımseverlik-gönüllülük. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(21), 83-104.
- Soytemel, E. (2015). Güçsüzlerin gücü: Yoksul kadınların mahalle merkezli yardımlaşma ağları”, 2000’ler Türkiye’inde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet, Der: Dedeoğlu, S. Elveren, A. Y. (Der.), İmge Kitapevi, 263-299.
- Suğur, N., Suğur, S., Gönc Şavran, T., Beklan Çetin, O. (2010). Hizmet sektöründe çalışan yoksulların geçim stratejileri ve sosyal ilişki ağları: Eskişehir örneği, *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 12(1).
- Şener, Ü. (2012). Kadın yoksulluğu, *Mülkiye Dergisi*, 36(4), 51-67.
- T.C İçişleri Bakanlığı. Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı 2022. Şuradan alınmıştır: <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarına-gore-dagilimi#> Erişim Tarihi: 04.11.2022
- Watts, T. (2006). Charity, in *Encyclopedia Of World Poverty* (s. 143-145) Odekon M. (Ed.). Volume 1: A-G, Sage Publications, California, ABD.
- Yarcı, S. (2011). Pierre Bourdieu’da sosyal sermaye kavramı, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1).
- Yetim, N. (2005). Ekonomi ve sosyolojinin yeni bir kavşakta buluşması: Sosyal sermaye, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(11), 91-106.

SUMMARY

The historical background of the behavior of seeking social assistance is quite old. In this sense, when we look at the studies related to poverty, it is seen that the issue of self-help and mutual solidarity among the poor has never been on the agenda in the historical process. Throughout history, the poor have tried to help themselves before asking for support from public or private charities. In this context, self-help is defined as “the ability of individuals to endure without asking for help when they encounter poverty beyond the short-term approach of the market economy” (cited in Jütte (Dinges) 2011: 103). While this definition excludes actions that the society does not adopt and do not find moral (theft, begging, etc.), it internalizes the help of social networks and highlights the social networks created by social relations. Worker-employer, neighborly relations, kinship ties, and household solidarity are evaluated within this scope. Types of social assistance networks as a source of social capital can be listed as the following;

Family and Household, Kinship Networks, Social and Collaboration Networks, Neighborhood Networks, Non-Governmental Organizations and Religious Groups.

This study is one of the pioneering studies on social assistance networks in Turkey. In this study, it was examined how social assistance networks took a place in Turkish society, how helping behaviors emerged and which preferences came to the fore.

This research is a cross-sectional and aims to examine the social assistance behaviors of individuals over the age of 18 who have regular income in Turkey. 440 volunteers participated in this study, through online forms.

180 males, 259 females, and 1 non-preference participant participated in the study. The mean age was found to be 35.2. 176 of the participants are single and 263 of them are married. 38% (167) of the participants stated that they were civil servants and 9.5% stated that they were workers. 64.43% (283) of the participants stated that they did not work in any social responsibility project. The average income of the participants was expressed as 14 thousand TL.

The highest positive response rate was for the items “I see cooperation as a conscientious responsibility.” 87.2%. Then, “I see cooperation as a social responsibility.” This item received 80% positive response. The lowest approval was for “When I need money, I turn to religious groups/communities first.” with 0.9%. Men stated that they would apply to banks significantly more than women.

The research findings show that the participants still see cooperation as a conscientious value and emphasize social solidarity. One of the interesting findings is how much the reliability of religious institutions and groups has decreased. This change could be related to the change in trust in institutions and social movements in Turkey.

In the study, the participants emphasized that they turn to their families at the last time they needed money, implying that the emphasis on the nuclear family continued at the center of social solidarity. This finding is important as it shows that the social state understanding has not become widespread yet and that traditional assistance networks are still actively used.

The most striking findings are that family-centered social support mechanisms are still at the center of the society and financial aid, although the overwhelming majority of the participants see cooperation as a matter of conscience, religious institutions are not preferred in terms of receiving and providing financial support, and the bank is the first preferred financial aid source after the family.

The study is a cross-sectional study and is not generalizable due to data collection via online forms. Testing and enriching the study findings with different quantitative and qualitative studies will increase the validity and reliability of the results. We suggest for future studies to analyze different demographic information about the participants (such as religious orientation, place of residence, how they helped before, family structure).